

แนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ
ในพื้นที่ศาสนสถาน(วัด) ภาคอีสาน กรณีศึกษา: วัดสระเกตุ ตำบลน้ำคำ
อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

Design Guidelines of Physical Environmental for Elderly in Religious
Place (Buddhist) the Northeast Region of Thailand Case Study:

Watsaket Temple in Baannamkhom, Suwannaphum,Roi Et.

รับบทความ 12/03/2021
แก้ไขบทความ 24/04/2021
ยอมรับบทความ 27/04/2021

ณพงศ์ปกรณ ผลิตินศ

สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

Napongpakorn Phalinyot

Division of Architectural, Faculty of Architecture, Rajamangala University of Technology Thanyaburi.

napongpakorn_p@rmutt.ac.th

บทคัดย่อ

โครงการ แนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ในพื้นที่ศาสนสถาน(วัด) ภาคอีสาน มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนะแนวทางในการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีความเหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ ต่อการใช้งานในพื้นที่ศาสนสถาน (วัด) ภาคอีสาน (แล้วนำข้อมูลที่ได้จากงานวิจัย ไปปรับใช้ในพื้นที่บริบทของวัดแต่ละชุมชนในภาคอีสานที่ใกล้เคียงกันได้อย่างเหมาะสม) โดยพื้นที่วิจัยอยู่ในพื้นที่วัดสระเกตุ ตำบลน้ำคำ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

งานวิจัยได้ดำเนินการศึกษาพฤติกรรมของกลุ่มผู้สูงอายุ ที่เป็นพุทธศาสนิกชน เพื่อให้เข้าใจถึงปัญหาและอุปสรรคในการใช้งานของผู้สูงอายุต่อการใช้พื้นที่ภายในวัด แล้วนำข้อมูลจากการวิเคราะห์ไปจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมต่อการใช้งานและมีความปลอดภัย ซึ่งต้องคำนึงถึงบริบทความเป็นสถานที่ทาง ด้านศาสนสถาน มีวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานด้วย

การศึกษาพบว่า พื้นที่บริเวณศาสนสถาน (วัด) ในชุมชนชนบทภาคอีสาน ยังไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการจัดสภาพแวดล้อมสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มคนทุกเพศวัยเท่าที่ควร จึงจำเป็นต้องเสนอแนะแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพภายในวัด เช่น พื้นที่ลานกิจกรรมบริเวณภายในวัด ควรมีพื้นที่สีเขียวและพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ เลือกใช้วัสดุในการปูพื้นที่ไม่ลื่น หากพื้นมีระดับที่ต่างกัน ควรมีทางลาดเอียงสำหรับการใช้งานสำหรับคนทุกเพศวัย จัดรูปแบบเส้นทางการสัญจรของรถและทางเดินเท้าที่แยกกันอย่างชัดเจนเพื่อความปลอดภัยในการใช้งาน สำหรับห้องน้ำภายในวัดเสนอแนะให้มีห้องน้ำสำหรับผู้สูงอายุและคนทุกเพศวัย มีราวจับพยุงตัวบริเวณอ่างล้างหน้า และโถชักโครก ที่ได้มาตรฐานอุปกรณ์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญ เช่น ป้ายบอกทาง ศาลาพักผ่อน โคมไฟ ถังขยะ ฯลฯ ควรคำนึงถึงวัสดุ รูปแบบ โทนสี ที่กลมกลืนกับบริบทของศาสนสถาน(วัด) ให้มีความเหมาะสม แล้วสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในพื้นที่บริบทศาสนสถาน (วัด) ของแต่ละชุมชนในภาคอีสานได้อย่างเหมาะสมต่อไป

คำสำคัญ: สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ผู้สูงอายุ ศาสนสถานในศาสนาพุทธ

Abstract

The design guidelines of physical environmental for elderly in religious place (Buddhist) the Northeast Region of Thailand case study: Wat Sa Ket Temple in Baan Namkhom, Suwannaphum, Roi Et aims to suggest appropriate physical environment and facilities for elders as a designing guideline. This guideline uses for religious places (temples) in northeast region. The results based on the research can be adapted appropriately to each context of the temples in the northeastern region. The scope of research area is Wat Sa Ket, Nam Kham Sub-district, Suvarnabhumi District. Roi Et.

The research conducted a study of elderly behavior who are Buddhists to understand the problems and obstacles on the usage area of the temple. After that, all analyzed data are provided a design recommendation in terms of physical environments. It must be suitable and safe, however the context of religious places, culture, traditions and beliefs should be involved as a norm context.

The study results indicated that a religious area (temples) in rural communities in the northeast is not given a physical environment for the elderly and people. Therefore, it is necessary to propose suggestions on the physical environment design in the temple such as the activity area, green areas and recreation areas, selecting materials for flooring pavement to protect a non-slip. If the floor has different levels, there should be a ramp up path for all ages. The circulation in temple should be clearly separated vehicles and pedestrian for safety. For the restroom in the temple, providing a handrail to support the sink and toilet bowl is absolutely necessary. Other facilities and equipment such as signage, resting pavilions, trash cans, etc. should take into account the material, pattern, color scheme that is in harmony with the context of religious places (temples) to be appropriate design. These design guideline are able to apply into the religious context (temples) of each community in the northeastern properly.

keywords: *Physical Environment, Elderly, Religious place (Buddhist)*

ที่มาและความสำคัญ

ประเทศไทยก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ (aging society) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้พยากรณ์โครงสร้างประชากรไทยกำลังเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุว่า “ประเทศไทยจะเป็นสังคมผู้สูงอายุสมบูรณ์แบบภายในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2551 – 2571 สัดส่วนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 11.1 เป็นร้อยละ 23.5 หรือ 1 ใน 4 ของประชากรทั้งประเทศ (ชมพูนุท พรหมภักดี, 2556)

จากแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) ด้านยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ ส่งเสริมให้พัฒนาระบบการดูแลและสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับสังคมสูงวัย แต่ปัจจุบันพบว่า การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับผู้สูงอายุยังมีการดำเนินงานไม่ครอบคลุมทั่วถึงทุกพื้นที่ และยังไม่เป็นที่รู้จักกว้างขวางทั้งการออกแบบ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่เห็นความสำคัญ ซึ่งในสถานที่ราชการและพื้นที่สาธารณะในชุมชนเมืองเริ่มต้นตัวและมีการออกแบบมากขึ้น แต่บางพื้นที่ยังไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควร

กลุ่มผู้สูงอายุในประเทศไทย แต่ละภูมิภาค มีวิถีการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงกัน เช่น เป็นช่วงอายุที่ต้องการพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ ชอบความสงบ ชอบการทำบุญ ฟังธรรมะ อยู่กับธรรมชาติ ซึ่งพื้นที่สาธารณะส่วนใหญ่ที่สามารถพบเห็นกลุ่มผู้สูงอายุมาทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น สวนสาธารณะ ลานกิจกรรม ศาสนสถานเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นต้น จากพื้นที่กิจกรรมต่าง ๆ ในเขตชุมชนเมืองเริ่มให้ความสำคัญสำหรับการออกแบบเพื่อคนทุกเพศวัย แต่ในระดับภูมิภาค หลายพื้นที่ยังไม่ได้ให้ความสำคัญและไม่ได้รับการสนับสนุนทั้งระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ การให้บริการสาธารณะจากหน่วยงานภาครัฐอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะในกลุ่มคนผู้สูงอายุในชุมชนที่จำเป็นต้องดูแลทางด้านคุณภาพชีวิต ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

โครงการวิจัยจึงสนใจศึกษาพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่มผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากผู้คนภาคอีสานมีวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ความสัมพันธ์หลักในชุมชนเป็นความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ พี่พาค้ำค้ำกัน มีการดำเนินชีวิตแบบสังคมเกษตร (อภิศักดิ์ โสมอินทร์, 2537, น.73-88) และมีคติความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนอีสาน ได้แก่ ความเชื่อ 3 รูปแบบ คือ ความเชื่อผีปู่ย่าตายาย ความเชื่อพราหมณ์ และความเชื่อทางพุทธศาสนา ซึ่งยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เป็นลักษณะของอัตลักษณ์ เป็นประเพณีที่กำหนดโดยพระภิกษุในศาสนาพุทธ เพื่อวางไว้เป็นหลักสำหรับหมู่คณะนำไปปฏิบัติให้เกิดความสุข (สุภณ สมจิตศรีปัญญา, 2536, น.42-43) อัตลักษณ์ เป็นจารีตประเพณีที่จัดหมุนเวียนตลอดทั้งปี และมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยใช้พื้นที่ของวัดในการจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ ตลอดทั้งปี (สำลี รักสุทธี, 2549, น.112) โดยนำมาศึกษาลักษณะทางกายภาพภายในพื้นที่ศาสนสถาน (วัด) และศึกษาพฤติกรรมการใช้งานของกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบสภาพแวดล้อมโดยรอบให้เกิดการใช้งานของพื้นที่ที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้สูงอายุ และไม่เป็นอันตรายต่อการใช้งาน และสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษามาปรับใช้และเป็นแนวทางต่อการพัฒนาตามบริบทของพื้นที่ศาสนสถาน (วัด) ในภาคอีสานได้อย่างเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ปัญหาในการทำกิจกรรมของกลุ่มผู้สูงอายุภายในวัด
2. เพื่อเสนอแนะรูปแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุและกลมกลืนกับบริบทของศาสนสถาน (วัด) ภาคอีสาน

ระเบียบวิธีวิจัย

การดำเนินงานวิจัย มีขั้นตอนการดำเนินงาน 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งการศึกษาข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้
 - 1.1 ศึกษาข้อมูลภาคเอกสาร เป็นการศึกษาข้อมูลด้านหลักการ แนวคิด และทฤษฎีพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง ศึกษาข้อมูลสภาพทั่วไปในพื้นที่ เศรษฐกิจ สังคม และประชากรในกลุ่มผู้สูงอายุ ที่มีข้อจำกัดในการดำเนินชีวิต
 - 1.2 ศึกษาข้อมูลทางกายภาพ พื้นที่ชุมชนบ้านน้ำคำ และพื้นที่บริเวณวัดสระเกตุ เนื่องจากวัดสระเกตุเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญในภูมิภาคอีสาน และเป็นวัดที่มี สิมคู่ที่เก่าแก่แห่งเดียวในประเทศไทย สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย เป็นที่เคารพสักการะบูชาของผู้คนชาวอีสาน ซึ่งมีประเพณีที่สำคัญในช่วงเดือนเมษายน คือพิธีสงกรานต์ พระพุทธรูปองค์พ่อใหญ่ และประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นงานสำคัญที่จัดขึ้นภายในพื้นที่บริเวณศาสนสถานที่มีกลุ่มนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนและจังหวัดใกล้เคียงมาร่วมกิจกรรมจำนวนมากในทุก ๆ ปี
2. สืบหาทางกายภาพของพื้นที่ เพื่อเก็บข้อมูลทางกายภาพปัจจุบันด้วยวิธีการบันทึกภาพถ่ายและเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากแผนที่และภาพถ่ายทางอากาศ สืบหาผังบริเวณพื้นที่ภายในวัด และรูปแบบงานสถาปัตยกรรมที่สำคัญภายในวัด
3. ศึกษาข้อมูลผู้สูงอายุทั้งภายในชุมชน (ผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) เป็นกลุ่มตัวอย่างที่เข้ามาใช้พื้นที่ภายในวัดเพื่อทำกิจกรรมในวันสำคัญ โดยการสัมภาษณ์จากเจ้าอาวาสและผู้สูงอายุในการใช้งานในพื้นที่โครงการ และ ศึกษาหลักการออกแบบเพื่อคนทุกเพศวัย (universal design) โดยเน้นการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ เนื่องจากส่วนใหญ่กิจกรรมภายในวัดเป็นการเข้ามาทำบุญและทำกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ ตลอดทั้งปีเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการใช้งานให้เกิดความปลอดภัยและสะดวกสบาย
4. ประมวลผลข้อมูล ด้วยการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและการลงสำรวจพื้นที่ นำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป
5. วิเคราะห์ผังบริเวณโดยรอบศาสนสถาน สิ่งก่อสร้างภายในวัด และพื้นที่ทำกิจกรรม รวมทั้งวิเคราะห์พฤติกรรมกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อนำมากำหนดแนวทางในการออกแบบสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพให้เหมาะสมต่อไป
6. รูปแบบผังแนวทางในการออกแบบทางกายภาพพื้นที่โครงการและเสนอแนะสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุในศาสนสถาน (วัด) เพื่อการใช้งานของคนในชุมชน
7. สรุปการวิจัยแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ในพื้นที่ศาสนสถาน (วัด) ภาคอีสาน

ตาราง 1 แสดงกระบวนการดำเนินงานและการใช้เครื่องมือในงานวิจัยเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์งานวิจัย

ลำดับ	วัตถุประสงค์งานวิจัย	ขั้นตอนในการวิจัย	เครื่องมือ/วิธีการในการวิจัย
1	เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และปัญหาในการทำกิจกรรมของกลุ่มผู้สูงอายุภายในวัด	-ศึกษาข้อมูลสภาพทั่วไปของพื้นที่ ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารภายในพื้นที่ศึกษา -ศึกษาพฤติกรรมการใช้พื้นที่ทำกิจกรรม ในพื้นที่วัดและบริเวณโดยรอบ -ความต้องการของผู้สูงอายุ และคนทั่วไปในพื้นที่โครงการ -ปัญหาและข้อจำกัดในการดำเนินชีวิตของกลุ่มผู้สูงอายุกับการทำกิจกรรมภายในพื้นที่	-สำรวจภาคสนาม -ศึกษาจากแผนที่/แผนผังพื้นที่ศึกษา -ภาพถ่ายจากสถานที่จริง -สัมภาษณ์ผู้สูงอายุในพื้นที่
2	เพื่อเสนอแนะรูปแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุและกลมกลืนกับบริบทของศาสนสถาน(วัด) ภาคอีสาน	- แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบสำหรับผู้สูงอายุ - มาตรการและข้อกำหนดเกี่ยวกับการออกแบบ	-ลักษณะสิ่งอำนวยความสะดวกเดิมในพื้นที่โครงการ -ประเมินการออกแบบรูปแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่

ผลการวิจัย

1. ลักษณะทางกายภาพภายในพื้นที่โครงการ

ภายในวัดสระเกตุ มีพื้นที่ประมาณ 8.5 ไร่ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของชุมชน ภายในวัดมีสิ่งปลูกสร้างเป็นอุโบสถเก่าแก่ ตั้งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย เป็นที่สักการบูชาของชุมชนมาตั้งแต่อดีตกาล ภายในวัดมีอาคารต่าง ๆ คือ ศาลาการเปรียญ กุฏิธรรมวิเวก กุฏิพระสงฆ์ วิหาร อุโบสถ หอระฆัง ศาลาบำเพ็ญกุศล เมรุ และห้องน้ำ สภาพแวดล้อมทั่วไปภายในวัด มีต้นไม้ใหญ่ คือต้นโพธิ์ อยู่บริเวณด้านหน้าสิมคุ้ ส่วนพื้นที่ถนนเป็นลานคอนกรีตและพื้นดินบางส่วน

อาคารสิมคุ้ หลังแรกใช้เป็นวิหารเดิม สิม (อุโบสถ) เป็นอาคารทึบ ฐานเป็นแบบฐานเอวบัน มุขหน้าทำเป็นเครื่องไม้ประดับ แกะสลักรูปราหูอมจันทร์ และลายพรรณพฤกษาอย่างงดงามตามแบบพื้นถิ่น หลังที่สอง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือคู่กับวิหาร สร้างขึ้นในปลายสมัยรัชกาลที่ ๔ ต้นรัชกาลที่ ๕ เป็นอาคารโปร่ง ฐานสูง มุขหน้าแกะสลักลายเช่นเดียวกับวิหาร เป็นอาคารที่มีผู้คน มาทำบุญ ไหว้พระ และขึ้นไปสักการะพระพุทธรูปหลวงพ่อกุญภายในสิม สม่่าเสมอ ส่วนพื้นที่สำหรับการทำพิธีกรรมทางศาสนาของศาสนิกชน ส่วนใหญ่ใช้อาคารศาลาการเปรียญชั้น 1 และบริเวณศาลาเอนกประสงค์เมื่อเป็นประเพณีที่รองรับผู้คนจำนวนมาก

ภาพ 1 แสดงสภาพพื้นที่ปัจจุบัน วัดสระเกตุ บ้านน้ำคำ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

2. ลักษณะทางกายภาพของการวางผังโครงการ

แนวทางในการกำหนดพื้นที่เพื่อเสนอแนะแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในพื้นที่ศาสนสถาน (วัด) ภาคอีสาน ได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 พื้นที่ (พุทธะ, 2561) ได้แก่

2.1.เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่สำหรับพระสงฆ์ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งสถานที่ประทับขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นศาลาโครงสร้างคอนกรีต 2 ชั้น บริเวณด้านหลังสิมคุ้ การเข้าถึงสะดวก และสามารถรองรับผู้คนเข้ามาทำบุญและทำพิธีกรรมทางศาสนาจำนวนมากได้อย่างเหมาะสม

แนวทางการออกแบบสามารถปรับปรุงและจัดสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นไว้บริการเพื่ออำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานแก่ผู้สูงอายุ โดยเน้นความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ

2.2. เขตสังฆาวาส กำหนดไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวข้องกับพิธีการใดทางศาสนา พื้นที่บริเวณนี้จึงมักมีขอบเขตที่มิดชิดและประกอบไปด้วยอาคารสถานที่สัมพันธ์เฉพาะกับกิจกรรมและวัตรปฏิบัติที่เป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของเพศสมณะเท่านั้น ซึ่งพื้นที่ของพระภิกษุสงฆ์ กุฏิ ตั้งอยู่บริเวณทางด้านทิศตะวันออกของพื้นที่วัด เป็นสัดส่วนและมีการแบ่งพื้นที่ที่ชัดเจน แยกกุฏิเป็นกลุ่มอาคาร และอาคารที่เป็นองค์ประกอบรองหลังอื่น ๆ ก็จะจัดวางอยู่ในตำแหน่งที่สะดวกต่อการใช้สอยของพระภิกษุและพื้นที่เขตสังฆาวาสยังมีกลุ่มต้นไม้ใหญ่ที่ร่มรื่นหลายต้น

แนวทางการออกแบบในพื้นที่เขตสังฆาวาส ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สำหรับพระภิกษุสงฆ์ เน้นความสงบ เป็นธรรมชาติ มีข้อจำกัดด้านการใช้งานของพุทธศาสนิกชนทั่วไปรวมถึงผู้สูงอายุ การพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่จึงมีข้อจำกัด ยกเว้นการปรับปรุงทางเดินเท้า ปรับปรุงภูมิทัศน์ให้มีความสวยงาม ไม่บดบังสถานที่สำคัญภายในวัด

2.3. เขตธรณีสงฆ์ เป็นเขตพื้นที่สำหรับเอื้อประโยชน์ใช้สอยในเชิงสาธารณประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ ของวัด เช่น ใช้เป็นพื้นที่เปิดโล่งเพื่อสร้างความร่มรื่นให้วัด กลุ่มศาลาการเปรียญ พื้นที่ที่สามารถรองรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องทางพุทธศาสนากับชุมชนได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น

แนวทางการออกแบบในพื้นที่เขตธรณีสงฆ์ ซึ่งเป็นพื้นที่สำหรับประกอบกิจกรรมในวันสำคัญ มีการใช้งานของกลุ่มผู้สูงอายุและคนในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ จึงควรมีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกตามหลักการออกแบบเพื่อคนทั้งมวล และมีความถูกต้องตามกฎหมายกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับคนพิการและผู้สูงอายุ พ.ศ. 2548

(กระทรวงมหาดไทย, 2548) เพื่อให้ผู้ที่มีมาใช้งานโดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุใช้งานสะดวกสบายและมีความปลอดภัยมากยิ่งขึ้น โดยต้องคำนึงถึงด้านสุนทรียภาพ เน้นความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมในบริบทของศาสนสถาน

3. ลักษณะสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์

สภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ภายในพื้นที่โครงการ ยังมีการปะปนกันของกิจกรรม เช่น พื้นที่สีเขียว พื้นที่ลานจอดรถ พื้นที่จัดกิจกรรมเอนกประสงค์ในช่วงเทศกาลต่าง ๆ ภูมิทัศน์โดยรอบ สิมคู่เก่าแก่ที่เป็นหัวใจสำคัญของวัด ยังขาดการปรับปรุงให้เกิดความสวยงามไม่ส่งเสริมให้อาคารโดดเด่นเท่าที่ควร พื้นที่ทางเดินเท้าภายในวัดยังมีบางจุดที่เป็นอุปสรรคในการสัญจร เช่น บริเวณรางระบายน้ำที่มีตะแกรงเหล็ก บางส่วนชำรุด ทำให้อาจเกิดอันตรายต่อการใช้งานได้ และพื้นที่บางส่วนมีระดับที่แตกต่างกัน ไม่มีทางลาดเอียง เป็นอุปสรรคสำหรับผู้สูงอายุและผู้ที่ใช้รถเข็น จึงจำเป็นต้องมีการออกแบบพื้นที่ทางเดินเท้าให้เหมาะสมกับคนทุกเพศวัยได้ใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพ

4. พฤติกรรมผู้สูงอายุการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมภายในวัดและบริเวณโดยรอบ

ผู้สูงอายุในภูมิภาคอีสานส่วนใหญ่นิยมเข้าวัดทำบุญ โดยแต่งกายชุดพื้นถิ่น นุ่งซิ่น ทำบุญตักบาตรในวันพระ พร้อมทั้งเตรียมข้าวปลาอาหาร ผลไม้ ขนม มาใส่บาตร ซึ่งพฤติกรรมของผู้สูงอายุในชุมชนชาวอีสาน เน้นการเดินเท้าและปั่นจักรยานมาร่วมทำบุญ มีการจับกลุ่มพูดคุยกันตามพื้นที่บริเวณโดยรอบศาลาวัด และพื้นที่ได้ร่มไม้ ภายในพื้นที่ทำบุญจะเน้นการปูเสื่อนั่งกับพื้น ปฏิบัติตัวแบบเรียบง่าย ในเรื่องของสุขภาพผู้สูงอายุในชนบทจะแข็งแรงมากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในเมือง เนื่องจากมีการออกกำลังกายที่มากกว่าโดยแฝงอยู่ในกิจวัตรประจำวันหรือการทำงาน รวมถึงมีโอกาสเข้าวัดทำบุญมากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ในเมือง การเข้าวัดทำบุญส่งผลให้ผู้สูงอายุในชนบทมีสุขภาพจิตที่ดี เมื่อสุขภาพใจดีก็ทำให้สุขภาพกายดีไปด้วย (รศรินทร์ เกรย์และคณะ, 2556, น. 27)

ภาพ 2 การใช้พื้นที่ทำกิจกรรมภายในวัดบ้านน้ำคำ(สระเกตุ)และบริเวณโดยรอบ

5. ความต้องการของชุมชนจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในพื้นที่ (Key person)

จากการลงสำรวจพื้นที่ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้ามาใช้พื้นที่ภายในวัด เพื่อมาทำบุญในวันพระ รวมถึงสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัด เพื่อสอบถามประวัติของพื้นที่และกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการเข้ามาใช้พื้นที่ภายในวัดและความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อนำมาจัดทำเสนอแนะแนวทางในการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม

จากการสัมภาษณ์ พระครูประทีป พัฒนะคุณ เจ้าอาวาสวัด ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของวัดในอดีตและสถานที่สำคัญ ๆ ภายในวัด ได้รู้ถึงกิจกรรมของชุมชนที่เข้ามาใช้พื้นที่ภายในวัด เช่น วันสงกรานต์ เทศกาลบุญบั้งไฟ บุญจีน และประเพณีที่สำคัญทางศาสนา (พระครูประทีป พัฒนะคุณ, 2562) และสัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุที่เข้ามาใช้พื้นที่วัด จำนวน 5 ท่าน จากการสัมภาษณ์ ได้ทราบว่า กลุ่มผู้สูงอายุภายในชุมชน เข้ามาทำบุญภายในวัดอย่างสม่ำเสมอ ปกติจะมีคนมาทำบุญประมาณวันละ 60 - 80 คนในวันสำคัญทางศาสนา และจะมีเพิ่มมากขึ้นในช่วงเทศกาลงานประเพณี ผู้สูงอายุภายในชุมชนบ้านน้ำคำที่เข้ามาทำบุญ ส่วนใหญ่ใช้รถจักรยานพ่วงด้านหลังเป็นพาหนะในการเดินทางเนื่องจากต้องขนของเพื่อมาทำบุญจากการพูดคุยในกลุ่มผู้สูงอายุ สามารถสรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ ดังนี้

5.1. ปัญหาของพื้นที่ที่ส่งผลต่อกลุ่มผู้สูงอายุ

- ขาดพื้นที่รวมกลุ่มของผู้สูงอายุและผู้มาใช้พื้นที่ภายในวัด ขาดพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ
- ศาลาอเนกประสงค์ที่ใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ มีบันไดสูง และมีความยากลำบากในการเดินขึ้นไปใช้งาน ช่วงฝนตกทำให้บันไดลื่นและอาจเป็นอันตรายในการใช้งานได้ง่าย
- พื้นคอนกรีตมีความร้อนในช่วงกลางวัน เมื่อต้องนั่งเพื่อทำบุญไหว้พระ ไม่สะดวกเท่าที่ควร
- ขาดพื้นที่ในการจอดรถจักรยานและรถยนต์

5.2. ความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้ามาใช้พื้นที่ภายในวัด

- อยากให้วัดมีความร่มรื่น มีพื้นที่นั่งพักผ่อนมากยิ่งขึ้น
- อยากให้พื้นที่นั่งไหว้พระบริเวณสิมคู่ ไม่ร้อนจนเกินไป และมีราวจับบริเวณบันไดขึ้นไปสักการะองค์พ่อใหญ่
- มีพื้นที่จอดรถทั้งจักรยานและรถยนต์
- มีห้องน้ำที่เพียงพอ และสะอาด ใช้งานได้ดี

(ศึก วิชัย; สาคร โพธิ์น้ำเที่ยง; ทศนีย์ ธีน้ำคำ และ ทอง ทุมพร, 2562)

6. เสนอแนะแนวทางและการออกแบบปรับปรุงพื้นที่ภายในศาสนสถาน(วัด)

6.1. แนวความคิดในการปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อส่งเสริมคุณค่าของศาสนสถานที่สำคัญ

- ส่งเสริมให้อาคารศาสนสถานเก่าแก่ (สิมคู่) เป็นที่หมายตาที่มีความสง่างามและมีความโดดเด่น ไม่มีการก่อสร้างหรือสิ่งของที่บดบังมุมมองของสิม

- สะท้อนถึงบรรยากาศเดิมตามรูปแบบพุทธศาสนา ตามปรัชญา คติความเชื่อ ที่สืบทอดกันมา
- ปรับปรุงพื้นที่บริเวณลานหน้าวัดให้มีเอกลักษณ์และสามารถรองรับกิจกรรมประเพณี การท่องเที่ยวและกิจกรรมนันทนาการของชุมชนได้
- ควบคุมสิ่งของต่าง ๆ ในการนำมาสักการบูชา บริเวณด้านหน้าอาคาร (สิมคู) เพื่อป้องกันการบดบังโบราณสถาน และปัญหาสภาพแวดล้อมทางมลทัศน์ (visual pollution)

6.2. แนวทางในการออกแบบวางผังและการปรับปรุงพื้นที่

รูปแบบการวางผังของศาสนสถาน (วัด) ในภาคอีสาน ส่วนใหญ่แบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน คือ เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่สำหรับพระสงฆ์ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เขตสังฆาวาส กำหนดไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ และเขตธรณีสงฆ์ เป็นเขตพื้นที่สำหรับเอื้อประโยชน์ใช้สอยในเชิงสาธารณประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ ของวัด ซึ่งส่วนใหญ่มีกลุ่มของผู้สูงอายุเข้ามาใช้พื้นที่ของวัดในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ทำบุญ ฟังธรรม เข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญ ๆ ต่าง ๆ ที่วัดจัดขึ้น จึงควรมีการเสนอแนะแนวทางในการออกแบบวางผังและการปรับปรุงพื้นที่เพื่อความเหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุภายในวัด โดยควรพิจารณารูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

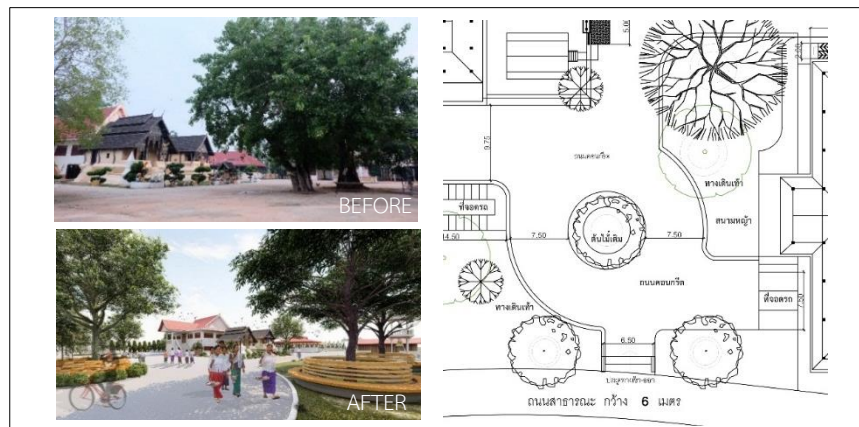
- ทางเดินเท้าและทางสัญจรภายในพื้นที่วัด ควรมีร่มเงาปกคลุมตลอดทางเดิน เพื่อกันแดดกันฝน เช่น การทำหลังคาคลุมหรือการปลูกต้นไม้
- พื้นที่จุดรูปเทียนไหว้พระ และสักการะองค์พระพุทธรูป หากเป็นลานกลางแจ้ง ไม่มีสิ่งปกคลุม ควรออกแบบให้มีวัสดุปูพื้นที่ไม่ลื่น และไม่เป็นวัสดุที่เก็บความร้อน เช่น การใช้วัสดุบล็อกตัวหนอนที่มีหญ้าแทรกได้ เพื่อลดความร้อน หรือ วัสดุปูพื้นแผ่นยางที่มีความนุ่มและสามารถระบายน้ำได้ เพื่อกันลื่นและสามารถนั่งไหว้พระได้อย่างสบายและปลอดภัย
- ทางสัญจรไม่ควรออกแบบให้มีระดับที่แตกต่างกันมากนัก หากเป็นพื้นที่ต่างระดับกันควรออกแบบให้มีตำแหน่งของทางลาดเอียง สำหรับรถเข็น และการเดินของผู้สูงอายุที่สะดวกและปลอดภัย
- การวางตำแหน่งของอุปกรณ์ เช่น ป้ายบอกทาง ที่นั่ง คอมไฟ ไม่ควรวางกีดขวางเส้นทางสัญจร

7. ข้อเสนอแนะการปรับปรุงในแต่ละพื้นที่ภายในวัด

7.1. บริเวณที่ 1 พื้นที่ทางเข้าภายในวัดจากชุมชน

บริเวณประตูทางเข้าวัดที่เป็นทางเข้าหลักจากชุมชน สภาพเดิมเป็นพื้นลานคอนกรีตลาดแข็ง มีความร้อนในช่วงการใช้งานเวลากลางวัน การสัญจรของรถและการเดินเท้าไม่มีการแยกเส้นทางการสัญจรที่ชัดเจน ซึ่งอาจเกิดอันตรายต่อผู้ใช้งานได้ จึงเสนอแนะให้มีมุมมองที่ดีกำหนดเส้นทางการสัญจรให้ชัดเจน แยกเส้นทางการสัญจรของรถยนต์ และเส้นทางเดินเท้า เพื่อให้เกิดความปลอดภัยในการสัญจร ติดตั้งป้ายบอกทางและแผนผังของวัดสำหรับกลุ่มคนอื่นเพื่อให้เข้าใจและรับรู้ได้ง่าย

7.2. บริเวณที่ 2 ถนนเส้นทางสัญจรเข้าสู่อาคารที่สำคัญ (สิมคู)

ลักษณะถนนภายในวัด ที่เป็นมุมมองมุ่งสู่อาคารสิมคู ยังมีสิ่งบดบังทัศนียภาพ และวัสดุปูพื้นยังไม่สวยงาม พื้นลาดแข็งไม่ส่งเสริมให้อาคารโดดเด่นเท่าที่ควร การส่งเสริมให้อาคารเก่าที่มีคุณค่า และเป็นศาสนสถานที่สำคัญของวัด ให้ความ

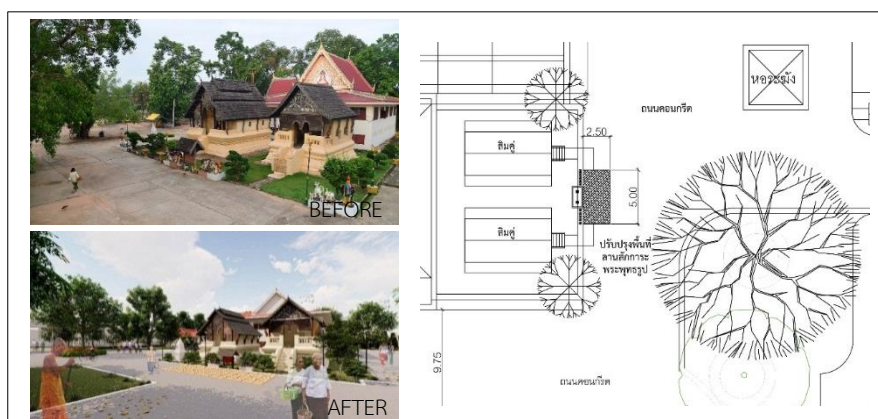
โดดเด่น สวยงาม ควรจัดภูมิทัศน์ที่ตีบริเวณโดยรอบ และไม่มีสิ่งกีดขวางมุมมองให้บังตัวอาคาร จัดภูมิทัศน์ทั้ง 2 ข้างทางของถนน แยกทางเดินเท้าและทางสัญจรของรถให้ชัดเจน ปูพื้นผิวสัมผัสให้แตกต่างกันในบริเวณจุดตัดของถนน

ภาพ 5 การปรับปรุงพื้นที่บริเวณเส้นทางสัญจรเข้าสู่อาคารที่สำคัญ (ลิมคู่)

7.3. บริเวณที่ 3 พื้นที่สักการะบูชา องค์พระประจำวัด

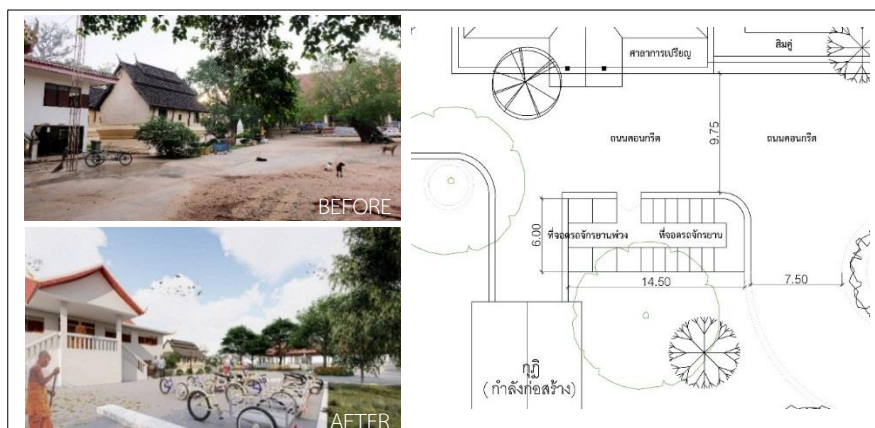
พื้นที่ในส่วนสักการะองค์พระพุทธรูป เป็นพื้นที่ลานกลางแจ้ง ไม่มีสิ่งปกคลุม กลุ่มผู้สูงอายุและพุทธศาสนิกชน เน้นการสักการะแบบนั่งกับพื้นคอนกรีตบริเวณด้านหน้าลิ้ม และขึ้นไปสักการะองค์พระพุทธรูป ซึ่งมีการใช้งานค่อนข้างลำบากสำหรับผู้สูงอายุ โดยควรออกแบบพื้นที่สักการะบูชาให้มีวัสดุปูพื้นที่ไม่ลื่น และไม่เป็นวัสดุที่เก็บความร้อน เช่น การใช้อิฐบล็อกตัวหนอนที่มีหน้าแทรกได้ เพื่อลดความร้อน หรือ วัสดุปูพื้นแผ่นยางที่มีความนุ่มและสามารถระบายน้ำได้ เพื่อกันลื่นและสามารถนั่งไหว้พระได้อย่างสบายและมีความปลอดภัยสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ

ภาพ 6 การปรับปรุงพื้นที่สักการะบูชา องค์พระประจำวัด

7.4. บริเวณที่ 4 พื้นที่จอดรถลานด้านหน้าศาลาการเปรียญ

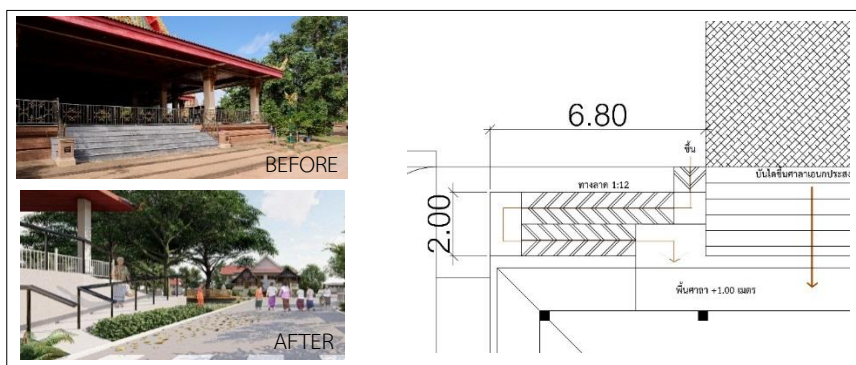
ภายในวัดยังไม่มี การจัดผังของพื้นที่จอดรถที่ไม่เป็นสัดส่วน ทำให้ที่จอดรถไม่เป็นระเบียบ ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุในชุมชน ใช้รถจักรยานพ่วงด้านหน้าเป็นยานพาหนะ มาร่วมทำบุญที่วัด ซึ่งเสนอแนะให้มีการกำหนดตำแหน่งที่จอดรถให้เป็นสัดส่วน มีที่จอดรถยนต์ รถจักรยานยนต์ และรถอื่น ๆ ที่คนในชุมชนใช้งาน อีกทั้งควรมีการกำหนดที่จอดรถสำหรับคนที่ใช้รถเข็นให้มีความสะดวกสบายยิ่งขึ้นด้วย

ภาพ 7 การปรับปรุงพื้นที่จอดรถลานด้านหน้าอาคารเปรียญ

7.5. บริเวณที่ 5 จุดขึ้นอาคารศาลาอเนกประสงค์

สำหรับอาคารภายในวัดที่ใช้ประกอบกิจกรรมทางศาสนาในวันสำคัญต่าง ๆ และรองรับการใช้งานของพุทธศาสนิกชนจำนวนมาก โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ อาคารถูกสร้างขึ้นใหม่ มีการยกพื้นสูง ทำให้อาคารมีบันไดหลายชั้น และใช้วัสดุหินอ่อนปูพื้นบันไดและภายในอาคาร อาจทำให้ลื่นและเกิดอันตรายสำหรับผู้สูงอายุได้ จึงควรมีส่วนของพื้นทางลาด สัดส่วนความลาดเอียง 1:12 และมีราวจับตามทางลาด จะช่วยให้มีความสะดวกสบายในการใช้งานสำหรับคนทุกเพศวัยได้

ภาพ 8 การเสนอแนะทำทางลาดบริเวณจุดขึ้นอาคารศาลาอเนกประสงค์

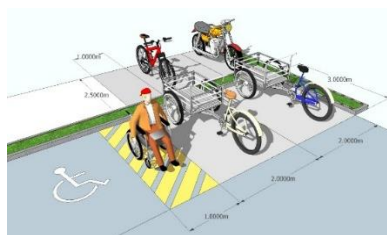
7.6. บริเวณที่ 6 ส่วนของห้องน้ำสำหรับพุทธศาสนิกชน

ลักษณะห้องน้ำภายในวัดส่วนใหญ่ยังไม่ได้คำนึงถึงกลุ่มคนทุกเพศวัย (universal design) และมาตรฐานของสัดส่วนต่าง ๆ จึงควรเสนอแนวคิดในการออกแบบทางเข้าห้องน้ำควรทำทางลาดเอียง สัดส่วน 1:12 วัสดุปูพื้นที่ไม่มีความลื่น และในส่วนภายในห้องน้ำเสนอแนะให้มีราวจับพุงตัวบริเวณชักโครกเพื่อช่วยในการลุกนั่งของกลุ่มผู้สูงอายุ จะช่วยสร้างความปลอดภัยในการใช้งานและลดการเกิดอันตรายได้ อุปกรณ์ที่ใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในห้องน้ำ ประกอบด้วย 1) ประตูเป็นแบบบานเลื่อน ติดช่องกระจกให้มองเห็นจากด้านนอกได้ 2) ราวจับพุงตัวบริเวณชักโครก และบริเวณที่อ่างล้างมือเพื่อช่วยในการลุกนั่ง 3) ระดับพื้นของห้องน้ำควรมีระดับที่เท่ากัน ปูด้วยวัสดุที่ไม่ลื่น

8. การออกแบบอุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวก (street furniture) ที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุและกลมกลืนกับบริบทของศาสนสถาน(วัด) ภาคอีสาน (ภารดร ธัญญาพันธุ์, 2539)

ปัจจุบันภายในพื้นที่บริเวณโดยรอบของวัด ยังไม่มีการออกแบบอุปกรณ์ประกอบถนน ที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ศาสนสถานเท่าที่ควร ขาดอัตลักษณ์ที่สื่อให้เห็นถึงความเป็นสถานที่สำคัญของวัดในภาคอีสาน จึงเสนอแนะให้รูปแบบการวางตำแหน่งของอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น ป้ายบอกทาง ที่นั่ง โคมไฟ ในบริเวณทางเดิน ไม่ควรวางกีดขวางเส้นทางสัญจร

รูปแบบของอุปกรณ์ประกอบถนนควรมีความเฉพาะตัว กลมกลืนกับบริบทของพื้นที่ภายในศาสนสถานนั้น ๆ เช่น จุดจอดรถ ป้ายอธิบายข้อมูลของวัด ป้ายบอกทาง โคมไฟ ที่นั่งพักผ่อน ศาลาพักผ่อน ถังขยะ เป็นต้น

ภาพ 9 เสนอแนะการออกแบบพื้นที่จอดรถจักรยานพ่วงและที่จอดสำหรับรถเข็น

ภาพ 10 เสนอแนะรูปแบบป้ายแสดงสัญลักษณ์ และการสื่อความหมาย

ภาพ 11 เสนอแนะรูปแบบถังขยะที่ใช้ภายในวัด

สรุปผล

แนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ในพื้นที่ศาสนสถาน (วัด) ภาคอีสาน กรณีศึกษา : วัดสระเกตุ ตำบลน้ำคำ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มเป้าหมาย คือกลุ่มผู้สูงอายุ ที่เข้ามาใช้พื้นที่ภายในวัด เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและทำบุญ เพื่อให้เป็นไปตามกรอบแนวคิดการวิจัย จึงสรุปผลการศึกษา โดยพิจารณาจากประเด็นความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ปัญหาในการทำกิจกรรมของกลุ่มผู้สูงอายุภายในวัด

แนวทางในการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพในระดับผังพื้นที่โครงการ โดยวิเคราะห์จากพฤติกรรมการใช้งาน ปัญหาในการใช้งานและความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุภายในชุมชน เพื่อนำมาออกแบบวางผัง แก้ไขปัญหาของพื้นที่เดิม และวิเคราะห์ความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน นำไปสู่การออกแบบและเสนอแนะมุมมองทัศนียภาพให้ผู้ใช้งานจริงในชุมชน ได้ร่วมเสนอแนะแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

การกำหนดพื้นที่เพื่อปรับปรุงและออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ นั้น เนื่องจากเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนสถาน และมีอาคารที่เป็นอาคารอนุรักษ์อยู่ในพื้นที่ (สิมคุ) จึงมีการกำหนดระดับการพัฒนา เป็น 3 ระดับ คือ 1.ระดับการออกแบบในพื้นที่ธรรมชาติที่เน้นการอนุรักษ์ จำกัดการเข้าถึงและปริมาณผู้ใช้งาน 2.ระดับการออกแบบในพื้นที่สังฆาวาสที่เน้นการอนุรักษ์กึ่งการพัฒนา ที่สามารถจัดสิ่งอำนวยความสะดวกได้ตามความจำเป็นในแต่ละพื้นที่ และให้กลมกลืนกับบริบทของพื้นที่ 3. ระดับการออกแบบที่เน้นสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุและคนทุกเพศวัยให้มีการใช้งานได้อย่างสะดวกปลอดภัยในพื้นที่บริเวณพื้นที่เขตธรณีสงฆ์ ซึ่งใช้สำหรับรองรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องทางพุทธศาสนากับชุมชนในวันสำคัญต่าง ๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลงานวิจัย (ชุมเขต แสงเจริญ, ดรรชนี เอมพันธุ์ และ กำธร กุลชล, 2560) ที่เสนอแนะแนวทางการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อคนทั้งมวลในอุทยานแห่งชาติ ซึ่งเน้นระดับการพัฒนาเป็น 3 ระดับ คือ ระดับการออกแบบในพื้นที่ธรรมชาติสันโดด เน้นการอนุรักษ์ธรรมชาติ ไม่มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก ระดับที่สอง เน้นการออกแบบธรรมชาติกึ่งพัฒนา จัดสิ่งอำนวยความสะดวกได้ตามความจำเป็น และระดับที่สามสามารถพัฒนาให้เน้นอำนวยความสะดวกแก่คนทุกกลุ่มให้ปลอดภัยและเท่าเทียมและมีความกลมกลืนกับธรรมชาติ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเสนอแนะรูปแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุและกลมกลืนกับบริบทของศาสนสถาน (วัด) ภาคอีสาน

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้นำเสนอรูปแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมกับบริบทของศาสนสถาน (วัด) โดยคำนึงถึงการใช้งานภายในพื้นที่จริง เช่น เสนอรูปแบบทางลาดเอียงในการขึ้นอาคารที่ยกพื้นสูง และอุปกรณ์อำนวยความสะดวกของห้องน้ำภายในวัดที่จำเป็นต้องคำนึงถึงการใช้งานสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุและคนทุกเพศวัย (universal design) รวม

ไปถึงการเสนอแนะรูปแบบของอุปกรณ์ประกอบถนน street furniture ที่เอื้อประโยชน์ต่อการใช้งานภายในพื้นที่เกิดการรับรู้ที่ดีและมีความเหมาะสม

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. สรุปได้ว่าการเสนอแนะแนวทางในการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีความเหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ ภายในบริบทของวัด ควรเน้นไปในรูปแบบการปรับปรุงพื้นที่ภายในวัด ที่ต้องคำนึงถึงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมของอาคารดั้งเดิม (ลิมู่) ควบคู่กับการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้สูงอายุ โดยใช้หลักการออกแบบ (universal design) เป็นสำคัญ

2. หน่วยงานท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาพื้นที่ศาสนสถาน (วัด) เพื่อให้มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการใช้งานของกลุ่มผู้สูงอายุ ควรเล็งเห็นความสำคัญและมีการกำหนดแผนงานในการสนับสนุนเรื่องแนวคิดและสนับสนุนงบประมาณ ด้านการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีความปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุในศาสนสถานอย่างจริงจัง ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่ พระสงฆ์ภายในวัด หน่วยงานท้องถิ่น เพื่อสรุปปัญหาและความต้องการที่เกิดจากคนในชุมชนอย่างแท้จริง แล้วนำไปสู่การปรับปรุงและเตรียมความพร้อมภายในพื้นที่ศาสนสถานสำหรับชุมชนที่มีผู้สูงอายุให้มีความปลอดภัยในการดำเนินชีวิตได้เหมาะสม

3. งานวิจัยครั้งนี้เป็นการสำรวจข้อมูลจากกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ชุมชนเป็นหลัก ซึ่งในงานวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษากระบวนการวิจัยหรือรูปแบบของการเก็บข้อมูล เพื่อนำมาวิเคราะห์ให้ทราบถึงปัญหาและความต้องการการใช้งานของกลุ่มผู้สูงอายุและนักท่องเที่ยว เพื่อทำให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ครบถ้วนมากยิ่งขึ้น หรือ เป็นการศึกษาในพื้นที่ของวัดที่มีบริบทใกล้เคียงกัน แล้วนำมาเปรียบเทียบประเด็นด้านต่าง ๆ เช่น ลักษณะทางกายภาพ สังคม พฤติกรรมการใช้งานผู้สูงอายุเพื่อนำมาประเมินผลได้อย่างครอบคลุมและบรรลุเป้าหมายได้ดียิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กระทรวงมหาดไทย. กฎกระทรวง กำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคาร สำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา พ.ศ. 2548. (2548, 2 กรกฎาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 122 ตอนที่ 52ก หน้า 4-19.
- ชมพูนุท พรหมภักดี. (2556, สิงหาคม). บทความวิชาการ “การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย (Aging society in Thailand). *การแรงงานและสิทธิมนุษยชน*, 3(16), 1-17.
- ชุมเขต แสงเจริญ, ดรรชนี เอมพันธุ์ และ กำธร กุลชล. (2552). แนวทางการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อคนทั้งมวล ในอุทยานแห่งชาติ. *วารสารสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างวินิจัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 16(2), 95-117.
- ทอง ทุมพร. (2562, 2 มิถุนายน). *สัมภาษณ์*.
- ทัศนีย์ ธีรน้ำคำ. (2562, 2 มิถุนายน). *สัมภาษณ์*.
- พระครูประทีป พัฒนะคุณ. (2562, 2 มิถุนายน). *สัมภาษณ์*.
- พุทธร. (2561). *การใช้พื้นที่ของวัด*. สืบค้นเมื่อ 23 เมษายน 2561, จาก <https://www.phuttha.com/ศาสนสถาน/วัด/การใช้พื้นที่ของวัด>
- ภารดร ธัญญาพันธุ์. (2539). *มาตรฐาน (แนะนำ) การออกแบบบาทวิถีและเฟอร์นิเจอร์ เพื่อส่งเสริมคุณภาพอาคารและสิ่งแวดล้อมสำหรับคนพิการและประชาชนทั่วไป*. กรุงเทพมหานคร: กองออกแบบสำนักการโยธา.
- ศึก วิชัย. (2562, 2 มิถุนายน). *สัมภาษณ์*.
- สาคร โพธิ์น้ำเที่ยง. (2562, 2 มิถุนายน). *สัมภาษณ์*.
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. [ม.ป.ป.]. *คู่มือการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ*. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2561, จาก www.oppo.opp.go.th%2Finfo%2FManual_OlderEnv-300653.pdf
- สำลี รักสุทธี. (2549). *อีตลีสองคลองสิบสี่*. กรุงเทพมหานคร: พ.ศ.พัฒนาจำกัด.
- สุภณ สมจิตศรีปัญญา. (2536). *อีตลีสอง คองสิบสี่* จากต้นฉบับโบราณ. ใน *เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการไทยคดีศึกษา*. (น.42-43). กาฬสินธุ์: ประสานการพิมพ์.
- ศรีรินทร์ เกรย์, อุมารณณ์ ภัทรวาณิช, เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และ เรวดี สุวรรณพเก้า. (2536). *มนต์คนใหม่ของนิยามผู้สูงอายุ: มุมมองเชิงจิตวิทยาสังคมและสุขภาพ*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์. (2537). *โลกทัศน์อีสาน (พิมพ์ครั้งที่2)*. [ม.ป.พ.].